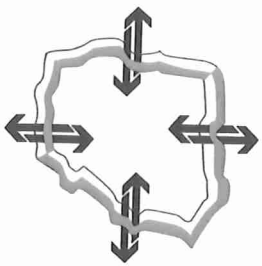

Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego
T. 3
Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych

Tadeusz Lewowicki
Barbara Chojnacka-Synaszko
Łukasz Kwadrans
Jolanta Suchodolska

wydawnictwo adam marszałek

RECENZENT
dr hab. Maria Marta Urlińska, prof. UMK

REDAKTOR PROWADZĄCY
Paweł Jaroniak

REDAKTOR TECHNICZNY
Ryszard Kurasz

KOREKTA
Ilona Radomska

PROJEKT OKŁADKI
Krzysztof Galus

Grafika na okładce: New7ducks – Freepik.com

PROJEKT LOGO
Tadeusz Lewowicki

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek

Wszystkie prawa zastrzeżone. Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Żadna jej część nie może być reprodukowana jakimkolwiek sposobem – mechanicznie, elektronicznie, drogą fotokopii itp. – bez pisemnego zezwolenia wydawcy. Jeśli cytujesz fragmenty tej książki, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło

Toruń 2017

ISBN 978-83-8019-315-4

Publikacja przygotowana przez
Zakład Pedagogiki Społecznej i Edukacji Międzykulturowej
oraz
Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań
Instytutu Nauk o Edukacji
Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:
tel./fax 56 648 50 70, e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek, ul. Lubicka 44, 87–100 Toruń
tel. 56 664 22 35, 56 660 81 60, e-mail: info@marszalek.com.pl, www.marszalek.com.pl
Drukarnia nr 2, ul. Warszawska 54, 87–148 Łysomice, tel. 56 678 34 78

Spis treści

Tadeusz Lewowicki
Wstęp 7

Barbara Chojnacka-Synaszko, Łukasz Kwadrans, Jolanta Suchodolska
Młodzież z Pogranicza wobec Inności – uczniowie ze szkół ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2014/2015 – charakterystyka środowiska i badanych grup 10

Jolanta Suchodolska
Postawy młodzieży wobec Innego 20
Wprowadzenie 20
1.1. Inny jako kategoria społeczno-kulturowa 21
1.2. Kim jest Inny? Wizerunek Innego w świadomości młodzieży (społeczne kategoryzacje) 36
1.3. Odmienność – kulturowa wizytówka Innego 36
1.4. Spostrzeganie Innego a społeczne kategoryzacje 60
1.5. Wizerunek Innego a deklarowane zachowania młodzieży 66
Konkluzje 70

Barbara Chojnacka-Synaszko
Język jako kulturowy element tożsamości i narzędzie w sferze kontaktów z Innym spostrzegane przez młodzież z polsko-czeskiego pogranicza na Śląsku Cieszyńskim 89
Wprowadzenie 89
2.1. Ranga języka w kontakcie z Innym 94
2.1.1. Język kontaktów młodzieży ze Śląska Cieszyńskiego z rówieśnikami 96
2.1.2. Nauczanie języka mniejszości na terenach zamieszkałych przez społeczności mieszane – opinie badanych uczniów 104
2.1.3. Poznawanie Innego i kontakt z żywym językiem rodzimym/obcym podczas korzystania z mass mediów 110
2.2. Język jako czynnik identyfikacji z danym kręgiem narodowo-kulturowym 117

2.2.1. Język ojczysty młodzieży ze szkół z polskim językiem nauczania w Czechach ... 119
2.2.2. Samoocena kompetencji językowych – podejście młodzieży polskiej z Zaolzia ... 120
2.2.3. Język kontaktu młodzieży ze szkół z polskim językiem nauczania w Czechach w środowisku rodzinnym ... 121
2.2.4. Język komunikacji przedstawicieli mniejszości w życiu publicznym ... 122
Konkluzje ... 124

Łukasz Kwadrans
Zachowania tożsamościowe młodzieży i tolerancja dla odmienności kulturowej. Postawy wobec Innego na pograniczu polsko-czeskim ... 127
Wprowadzenie ... 127
3.1. Zachowania tożsamościowe i kapitał społeczno-kulturowy pogranicza ... 128
3.2. Mniejszość vs grupa kulturowo dominująca ... 134
3.3. Tolerancja i jej poczucie u młodego pokolenia ... 137
3.4. Swojskość, odmienność, inność, obcość ... 139
3.5. Stosunek młodzieży do odmienności kulturowej na podstawie badań z lat 90. XX wieku ... 141
3.6. Postawy wobec Innych prezentowane przez młode pokolenie – wyniki badań ... 146
3.6.1. Charakter kontaktów z Innym ... 146
3.6.2. Preferencje dotyczące relacji z odmiennymi kulturowo ... 149
3.6.3. Postawy wobec Innych ... 159
Konkluzje ... 165

Tadeusz Lewowicki
Spostrzeganie tożsamości i postawy wobec Innych – spojrzenie po latach ... 169

Bibliografia ... 186
Summary ... 203
Wykaz publikacji w serii „Edukacja Międzykulturowa" ... 205
Nota o autorach ... 215

Contents

Tadeusz Lewowicki
Foreword ... 7

Barbara Chojnacka-Synaszko, Łukasz Kwadrans, Jolanta Suchodolska
Borderland youth in the face of Otherness – upper-secondary school learners in the school year 2014/2015 – the profile of the environment and examined groups ... 10

Jolanta Suchodolska
Youth's attitudes towards the Other ... 20
Introduction ... 20
1.1. The Other – as a socio-cultural category ... 21
1.2. Who is the Other? – an image of the Other in the awareness of youth (social categorizations) ... 36
1.3. Unlikeness – a cultural visiting card of the Other ... 36
1.4. Perception of the Other versus social categorizations ... 60
1.5. An image of the Other versus the declared behaviour of youth ... 66
Conclusions ... 70

Barbara Chojnacka-Synaszko
Language as a cultural element of identity and a tool in the sphere of contacts with the Other viewed by the youth from the Polish-Czech borderland in Cieszyn Silesia ... 89
Introduction ... 89
2.1. The significance of language in the contact with the Other ... 94
2.1.1. The language of peer contacts among the youth from Cieszyn Silesia ... 96
2.1.2. Teaching a minority language in the territories inhabited by mixed communities – the opinions of the examined learners ... 104
2.1.3. Familiarization with the Other and the contact with a real native/foreign language through the use of mass media ... 110
2.2. Language as a factor of identification with a particular national and cultural circle ... 117

2.2.1. The native language of the youth from schools with Polish as the teaching language in the Czech Republic 119
2.2.2. Self-evaluation of language competences – the approach of the Polish youth from Zaolzie 120
2.2.3. The language of contact for the youth from schools with Polish as the teaching language in the Czech Republic in the family environment 121
2.2.4. The language of communication in the public life for the representatives of minorities 122
Conclusions 124

Łukasz Kwadrans
Identity behaviour of youth and tolerance for cultural dissimilarity. The attitudes to the Other in the Polish-Czech borderland 127
Introduction 127
3.1. Socio-cultural capital of the borderland 128
3.2. A minority vs the culturally dominating group 134
3.3. Tolerance and its feeling among the young generation 137
3.4. Familiarity, unlikeness, otherness, strangeness 139
3.5. The attitude of youth to cultural unlikeness according to the studies of the 1990s 141
3.6. The attitudes to Others presented by the young – research results 146
3.6.1. The nature of contacts with the Other 146
3.6.2. Preferences concerning the relations to the culturally different 149
3.6.3. Attitudes to Others 159
Conclusions 165

Tadeusz Lewowicki
Perception of the identity and attitudes to Others – a view after years 169

Bibliography 186
Summary 203
List of works published in the series "Intercultural Education" 205
Biographical notes 215

Wstęp

Niniejsza książka jest kolejną publikacją w serii *Edukacja Międzykulturowa*[1]. W ramach tej serii mieści się niewielki – kilkutomowy – cykl opatrzony ogólnym tytułem *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży*. Dotąd ukazały się dwa tomy z tego cyklu[2]. Zawierają one wiele informacji o tym, jak młodzi ludzie – uczniowie ze szkół po polskiej i po czeskiej stronie granicznej Olzy – spostrzegają świat, jakie cenią wartości oraz jakie mają aspiracje i plany życiowe, jaki jest ich stosunek do religii i do ludzi, a także o innych sprawach znajdujących wyraz w podstawowych formach współczesnej duchowości – a zatem w formie egzystencjalnej, psychicznej, społecznej i kulturowej[3].

W tomach już wydanych – zgodnie z podtytułami – dominują wątki tych wymiarów duchowości, które kojarzy się z kwestiami aksjologicznymi i religijnymi. W tym – trzecim w kolejności – tomie dominują sprawy dotyczące spostrzegania wyznaczników/cech określających tożsamość Innych, deklarowanych postaw wobec Innych oraz pojmowania roli języka w kształtowaniu (się) tożsamości i w kontaktach z Innymi, a także stosunku do edukacji dla społeczności różniących się pod względem narodowościowym i kulturowym. W deklaracjach – jak wydaje się – ujawniają się dość wyraźnie wymiary emocjonalno-uczuciowe łączone ze spostrzeganiem Innych, a więc z typowymi wyobrażeniami, stereotypami, uprzedzeniami itp.

---

[1] Wykaz publikacji z serii *Edukacja Międzykulturowa* – obejmującej ponad 70 tomów – zamieszczony jest na końcu tej pracy.

[2] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Minczanowska, G. Piechaczek-Ogierman: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 1. *Przemiany wartości i aspiracji życiowych*. Cieszyn – Toruń 2016, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; T. Lewowicki, B. Grabowska, U. Klajmon-Lech, A. Różańska: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 2. *Religia i tolerancja religijna*. Cieszyn – Toruń 2016, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.

[3] H. Mielicka: *Religijny wymiar duchowości*. W: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska (red.): *Religijność i duchowość – dawne i nowe formy*. Kraków 2010, Zakład Wydawniczy NOMOS.

We wstępach w opublikowanych książkach z tego cyklu znalazły się nawiązania do ogólnego tytułu kilku prac. Eksponuje się w nim sfery życia duchowego. Czytelnikom, którzy nie dotarli do wcześniejszych tomów, należy się wyjaśnienie, że przyjmując kategorię pojęciową (sfer) życia duchowego i pojęcie duchowości odwołujemy się do innej książki z serii *Edukacja Międzykulturowa*, a mianowicie do zbioru pt. *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*[4]. Została tam przywołana sfera duchowości i wymiary życia duchowego jako obszar refleksji niemal zaniechanej na gruncie współczesnej rodzimej pedagogiki, ale obecnej w innych naukach i w innych krajach. W tekście wstępnym wyraziłem pogląd, że ta kategoria pojęciowa/pojęcia wydają się wciąż przydatne we współczesnej pedagogice[5]. Powtarzam tu ten pogląd. Podzielają go współautorzy książki. Wsparciem są rozprawy zamieszczone w zbiorze *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*[6]. Stanowią one – jak sądzę – dobre wprowadzenie do zagadnień życia duchowego czy duchowości, zawierają przykłady pojmowania trudnej do zdefiniowania sfery duchowości oraz dominujące podejścia teoretyczne. Czytelników zainteresowanych tymi zagadnieniami wypada zachęcić do zapoznania się z artykułami w przytoczonej książce (próba skrótowego przedstawienia prezentowanych tam poglądów musiałaby prowadzić do uproszczeń, a w konsekwencji do zniekształceń).

Walorem opracowań składających się na niniejszy tom jest m.in. to, że przedstawione w nich są wyniki badań o charakterze panelowym. Wyniki najnowszych badań – z lat 2014–2015 – poddane zostały porównaniom z rezultatami podobnych badań sprzed kilku lub kilkunastu lat (głównie z lat 2008–2009, a w części nawet z lat 90. ubiegłego wieku). Daje to możliwość odczytania względnej stabilności lub zmian poznawanych (badanych) zjawisk. Jeszcze większe szanse porównań i różnych odczytań wyników badań stwarza korzystanie z prac stanowiących cały minicykl. Znaleźć w nich można wyniki dotyczące różnych wymiarów duchowości czy życia duchowego – m.in. aksjologicznego, poznawczego, emocjonalno-uczuciowego, religijnego. Kategoria pojęciowa życia duchowego, być może, pozwoli lepiej dostrzec swoistą wartość łączenia różnych wymiarów, całościowego (czy może wielowymiarowego) spostrzegania funkcjonowania człowieka.

[4] T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans (red.): *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*. Toruń 2015, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Wydawnictwo Adam Marszałek.

[5] Por. T. Lewowicki: *Wartości – sfera duchowości – edukacja*. W: T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans (red.): *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*. cyt. wyd.

[6] Por. np. K. Olbrycht: *Wspieranie rozwoju duchowości. Perspektywa edukacji międzykulturowej*; J. Nikitorowicz: *Sztuka duchowości na przykładzie Międzynarodowego Festynu Muzyki Cerkiewnej w Białymstoku (Festiwal Śpiewającej Duszy)* – rozprawy w książce przytoczonej w przypisie 4 i 5.

Powstanie tej książki stało się możliwe dzięki trudowi i przychylności wielu osób. Dużym wysiłkiem było przeprowadzenie badań i opracowanie wyników. Otwartość wobec badaczy okazali nauczyciele i objęta badaniami młodzież. Niezmienną życzliwość i pomoc okazują od lat władze akademickie Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Stałym sojusznikiem i mecenasem jest Wydawnictwo Adama Marszałka. Wszystkim Osobom, które przyczyniły się do powstania książki, pragnę podziękować w imieniu wszystkich współautorów tomu. Ja dziękuję również Współautorom tomu.

Tadeusz Lewowicki